กระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร*

Community empowerment process in spatial management in Tha Bua Subdistrict, Pho Thale District, Phichit Province

[1]พระครูพิสุทธิปัญญาภิวัฒน์, [2]สุขเกษม ขุนทอง
[1]PhraKhur Phisutthpanvphiwat, [2]Sukkasem Khuntong
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[1]E-mail: kitnoppanat2563@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการชุมชน 2) เพื่อพัฒนากระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ และ 3) เพื่อนำเสนอกระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 คน เลือกแบบเจาะจง ได้แก่ คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลท่าบัว กลุ่มเกษตรกรและภาครัฐ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ใช้วิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหา และนำเสนอข้อมูลแบบอรรถธิบายและพรรณนาความ ผลการศึกษาพบว่า

1. กระบวนการจัดการชุมชน ตำบลท่าบัวมี “ศูนย์เรียนรู้กสิกรรมธรรมชาติ” ได้อธิบายผ่านทฤษฎีบันได 9 ขั้น “สู่ความพอเพียง มั่งคั่ง และยั่งยืน” และชุมชนสามารถตอบโจทย์ “การจัดการตนเอง” ในรูปของวิถีผลิต “การทำนาและการทำสวนผลไม้” (ปลูกพุทรา ปลูกมะนาว ปลูกฝรั่ง และปลูกส้มโอ) บนฐานคิดการใช้สารเคมีปลอดภัย และเป็นไปตามมาตรฐาน (จี เอ พี)

2. กระบวนการเสริมสร้างพลังมีความสอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน บนฐาน List Model ในประเด็น 1) การจัดการเรียนรู้เป็นต้นแบบด้านเกษตรกรรม 2) นำนวัตกรรมมีความสอดคล้องกับการทำเกษตรกรรม 3) เป็นแนวทางการต่อยอดด้านการเกษตรปลอดภัยในระดับพื้นที่ และ 4) ปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของระบบตลาดด้านสุขภาพ

3. มีกระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ บนฐาน 3 ขุมพลัง คือ พลังความร่วมมือ พลังความสามัคคี และพลังจิตวิญญาณ ที่มีอยู่ในชุมชน ส่งผลต่อ การพัฒนา “คน” ด้านวัตถุ และด้านจิตใจ ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของ “ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางธรรมชาติ” เข้ามาบริหารจัดการตนเองตามสภาพและปัญหาที่เกิดขึ้นกับวิถีผลิตของเกษตรกรฯ

คำสำคัญ: การจัดการชุมชน; การเสริมสร้างพลังชุมชน; การพัฒนา; การจัดการเชิงพื้นที่

ABSTRACT

The objectives of this research article are: 1) to study community management processes; 2) to develop a process for empowering communities in area-based management; and 3) to present that empowerment process for area-based management. This qualitative

* Received July 13, 2025; Revised October 1, 2025; Accepted October 1, 2025

study employed purposive sampling to select 25 key informants, comprising members of the Tha Bua Subdistrict Administrative Organization committee, farmer groups, and government agencies. Research instruments included a structured interview schedule in conjunction with participant observation. Data were analyzed using content analysis and presented descriptively and narratively. The findings revealed that

1) Community Management Process Tha Bua Subdistrict has established a "Natural Agriculture Learning Center," which applies the "Nine-Step Ladder Theory toward Sufficiency, Prosperity, and Sustainability." Through this framework, the community has demonstrated its capacity for "self-management" by maintaining traditional production systems—namely rice farming and fruit orchards (jujube, lime, guava, and pomelo)—based on the principle of safe chemical use. All practices comply with Good Agricultural Practice (GAP) standards, ensuring both consumer safety and environmental sustainability.

2) Community Empowerment Process The process of community empowerment aligns with sustainable development, based on the List Model, in the following aspects 1) knowledge management serves as a model for agricultural practices 2) innovation is integrated in ways consistent with agricultural production 3) it provides a pathway for scaling up safe agriculture at the local level and 4) it enables adaptation to changes in the health-oriented market system.

3 Community Empowerment in Spatial Management there is a process of community empowerment in spatial management based on three core forces: cooperation, solidarity, and spirituality that already exist within the community. These forces contribute to the holistic development of individuals in both material and spiritual dimensions. The outcome is reflected in the form of social capital, cultural capital, and natural capital, which enable the community to manage itself in accordance with the local conditions and challenges related to the agricultural production system.

Keywords: community management; community empowerment; development; spatial management

บทนำ

การพัฒนาประเทศไทยในยุคปัจจุบันได้ถูกกำหนดทิศทางโดยวิสัยทัศน์ "ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" ซึ่งถือเป็นทั้งเป้าหมายและคติพจน์ประจำชาติที่สะท้อนถึงความจำเป็นในการสร้างสมดุลในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของประชาชน (สำนักงานคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561; สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) อย่างไรก็ตาม แม้วิสัยทัศน์ดังกล่าวจะมุ่งเน้นการพัฒนาอย่างรอบด้าน แต่ในความเป็นจริงประเทศไทยยังคงเผชิญกับปัญหาหลากหลายที่เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนา และปัญหาที่ก่อให้เกิดความสนใจและความจำเป็นคือ การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากการตัดไม้ทำลายป่า การชะล้างพังทลายของหน้าดิน การเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำ ภาวะโลกร้อน และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคง

ทางนิเวศและต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยตรง (จิรากรณ์ คชเสนี, 2555) ความเสื่อมโทรมได้ลดทอนศักยภาพการพัฒนาทางเศรษฐกิจทำให้ประชาชนจำนวนมากต้องเผชิญกับความเสี่ยงด้านความมั่นคงทางอาหารและพลังงานในอนาคต ขณะเดียวกัน โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่สมดุล ได้ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทั้งในด้านรายได้และการเข้าถึงโอกาส ส่งผลให้เกิดความไม่เป็นธรรมทางสังคม และสร้างภาวะเปราะบางในหลายพื้นที่ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566)

นอกจากนี้ ยังปรากฏ ปัญหาการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ที่ถูกเร่งเร้าโดยแรงกดดันจากโลกาภิวัตน์และการพัฒนาเชิงทุนนิยม ส่งผลให้ชุมชนจำนวนไม่น้อยสูญเสียรากฐานทางวัฒนธรรมประเพณี และการพึ่งพาธรรมชาติ ขาดพลังความสามัคคีและความเข้มแข็งภายในชุมชน ทำให้ไม่สามารถจัดการทรัพยากรของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พระมหาจรูญ กิตฺติปณฺโญ และ จรัส ลีกา, 2564) ขณะเดียวกัน ความต้องการด้านพลังงานและอาหารที่เพิ่มขึ้น ตามโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนแปลงและการขยายตัวของเศรษฐกิจ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้เกินขีดความสามารถในการฟื้นฟูของธรรมชาติ ส่งผลซ้ำซ้อนต่อความมั่นคงและความยั่งยืนของประเทศ

ปัญหาและผลกระท[ที่เกิดขึ้นได้ก่อให้เกิดความสนใจที่จะทำวิจัยในประเด็นการเสริมสร้างพลังชุมชนและการจัดการเชิงพื้นที่ โดยใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางหลัก งานวิจัยนี้มีความคาดหวังว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อหลายด้าน ทั้งในระดับชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม และประเทศชาติ โดยในระดับชุมชนจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งในด้านคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร-(พระมหาจรูญ กิตฺติปณฺโญ และ จรัส ลีกา, 2564) ในระดับสังคมจะช่วยพัฒนาให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งจะนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำและการสร้างความสามัคคีในสังคม (มิ่งขวัญ คงเจริญ และ อาชัญญา รัตนอุบล, 2554) ในด้านสิ่งแวดล้อม งานวิจัยนี้จะสนับสนุนการพัฒนาที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์สีเขียว (Green Economics) ที่เน้นการรักษาขนาดเศรษฐกิจให้อยู่ได้อย่างยั่งยืน การใช้ทรัพยากร และการกระจายผลผลิตอย่างเป็นธรรม (วิทยากร เชียงกูล, 2556) ซึ่งทั้งหมดนี้จะช่วยสร้างความมั่นคงทางนิเวศและเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน (จามะรี เชียงทอง, 2549; จิรากรณ์ คชเสนี, 2555) เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว งานวิจัยนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ เนื่องจากเป็นการสร้างความเข้มแข็งขององค์ความรู้ในด้านการจัดการเชิงพื้นที่ การจัดการเศรษฐกิจที่คำนึงถึงความสมดุลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง แต่ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้จริงได้ในหลากหลายบริบท อันจะส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศตามวิสัยทัศน์ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ที่ได้ถูกกำหนดไว้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทการจัดการตนเองของชุมชนตำบลท่าบัว ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร

2. เพื่อพัฒนากระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ตำบลท่าบัว ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร

3. เพื่อนำเสนอกระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 46,176 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 28,860 มีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด 26,190 ไร่ เป็นพื้นที่ทำนา 24,489 ไร่ ทำสวน 1,591 ไร่ และทำการเกษตรอื่นๆ 110 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ซึ่งเหมาะแก่การทำอาชีพทำนา ทำสวน (ปลูกพุทรา ปลูกมะนาว ปลูกฝรั่ง และปลูกส้มโอ) และกลุ่มกสิกรรมธรรมชาติ “โคก หนอง นา”

2. ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลท่าบัว จำนวน 3 คน (นายกฯ และรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าบัว) ผู้นำชุมชนและหรือปราชญ์ชุมชน จำนวน 13 คน รวมจำนวน 16 คน เลือกแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์เป็นผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ยินดีและเต็มใจเข้าร่วมโครงการวิจัย

กลุ่มที่ 2 ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร จำนวน 6 คน (ตำบลท่าบัว) เลือกแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์เป็นเกษตรกรต้นแบบระดับพื้นที่ของตำบล และเป็นผู้มีประสบความสำเร็จด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำสวน (ปลูกพุทรา ปลูกมะนาว ปลูกฝรั่ง และปลูกส้มโอ) และศูนย์เรียนรู้กสิกรรมธรรมชาติ “โคก หนอง นา” ในพื้นที่ตำบลท่าบัว อันเป็นต้นแบบปลอดสารเคมี และพร้อมที่จะเป็นศูนย์เรียนรู้กระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ยินดีและเต็มใจเข้าร่วมโครงการวิจัย

กลุ่มที่ 3 ได้แก่ ภาครัฐซึ่งอยู่อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลท่าบัว (วิทยาลัยชุมชนและเกษตรอำเภอ) จำนวน 3 คน เลือกแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์ เป็นผู้ที่สนับสนุน (ส่งเสริมทักษะองค์ความความรู้ด้านเกษตรกรรม และนวัตกรรมทางการเกษตร) กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ ซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำสวน (ปลูกพุทรา ปลูกมะนาว ปลูกฝรั่ง และปลูกส้มโอ) เป็นผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ยินดีและเต็มใจเข้าร่วมโครงการวิจัย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลหลัก ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล เช่น อายุ อาชีพ และระดับการศึกษา

ตอนที่ 2 ประเด็นเกี่ยวกับการจัดการชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนและการจัดการเชิงพื้นที่ โดยแต่ละตอนถูกออกแบบให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

ก่อนนำไปใช้จริง แบบสัมภาษณ์ได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน ทั้งด้านความเหมาะสมของเนื้อหา ความชัดเจนของถ้อยคำ และความครอบคลุมของประเด็นที่ต้องการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขและปรับปรุงถ้อยคำบางคำถามให้เข้าใจง่ายขึ้น รวมถึงการจัดลำดับคำถามใหม่เพื่อให้การสัมภาษณ์มีความต่อเนื่องยิ่งขึ้น หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ทำการทดลองสัมภาษณ์ในกลุ่มเป้าหมายย่อย (try out) จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความเข้าใจของผู้ให้ข้อมูลและความเหมาะสมของเวลาในการสัมภาษณ์ ผลการทดลองใช้พบว่า เครื่องมือสามารถใช้ได้จริงโดยใช้เวลาเฉลี่ยในการสัมภาษณ์ประมาณ 30 นาทีต่อคน

4. การเก็บข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เริ่มจากการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิในเบื้องต้น เพื่อสร้างความเข้าใจต่อบริบทของพื้นที่ศึกษา โดยข้อมูลสำคัญที่ใช้ ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับพลังการจัดการของชุมชนตำบลท่าบัว และข้อมูลภาคสนามที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ รวมถึงแนวทางการขับเคลื่อนพลังชุมชนในอำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ทำให้ผู้วิจัยสามารถกำหนดประเด็นคำถามและแนวทางการเก็บข้อมูลภาคสนามได้อย่างเหมาะสมและครอบคลุม

สำหรับข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและสะท้อนมิติทางสังคม วัฒนธรรม และพลังการจัดการของชุมชนได้อย่างชัดเจน ผู้ให้ข้อมูลที่เลือกใช้คือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวนรวมประมาณ 25 คน โดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลท่าบัว (2) ผู้นำชุมชนหรือปราชญ์ชุมชนและ (3) เกษตรกรและตัวแทนภาครัฐ เช่น เจ้าหน้าที่วิทยาลัยชุมชนและสำนักงานเกษตรอำเภอ ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญและยินดีเข้าร่วมให้ข้อมูล

ในการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้ขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลทุกครั้งก่อนใช้เครื่องบันทึกเสียง เพื่อให้สามารถถอดความได้อย่างครบถ้วน พร้อมทั้งบันทึกภาพประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เป็นหลักฐานการวิจัย โดยชี้แจงล่วงหน้าเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ ขั้นตอน ระยะเวลาที่ใช้ และสิทธิ์ในการปฏิเสธไม่ตอบคำถามได้ เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลเกิดความเข้าใจและความสบายใจในการเข้าร่วม โดยการสัมภาษณ์แต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ 30 นาที ครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม การจัดการทรัพยากร และข้อเสนอเชิงพัฒนา

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การประชุมหมู่บ้าน การทำประชาคม และกิจกรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยมีการบันทึกข้อมูลทั้งในรูปแบบบันทึกภาคสนาม (field notes) และภาพถ่าย เพื่อสะท้อนให้เห็นบรรยากาศการมีส่วนร่วม ปฏิสัมพันธ์ และวิธีการทำงานของชุมชนอย่างแท้จริง กระบวนการดังกล่าว ผู้วิจัยได้เตรียมความพร้อมด้วยการศึกษาข้อมูลพื้นที่ประสานงานกับผู้นำชุมชนเพื่อขอความร่วมมือ กำหนดตารางเวลาและสถานที่เก็บข้อมูล รวมทั้งเตรียมอุปกรณ์ เช่น เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ และแบบสัมภาษณ์ ส่วนผู้ให้ข้อมูลก็ได้รับการชี้แจงล่วงหน้าถึงวัตถุประสงค์และประเด็นการสัมภาษณ์เบื้องต้น เพื่อช่วยให้การเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างราบรื่น

เนื่องจากงานวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นมนุษย์ ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการขออนุมัติการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยของมหาวิทยาลัยก่อนลงพื้นที่จริง เพื่อรับรองว่าการเก็บข้อมูลเป็นไปตามหลักจริยธรรม โดยคำนึงถึงสิทธิ ความปลอดภัย และศักดิ์ศรีของผู้ให้ข้อมูลอย่างเคร่งครัด ผู้ให้ข้อมูลทุกคนได้รับแบบฟอร์มการยินยอม (Informed Consent) และสามารถถอนตัวจากการให้ข้อมูลได้ทุกเมื่อโดยไม่เสียสิทธิใด ๆ

5. การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาต่างเวลา ต่างสถานที่ และต่างบุคคล

6. การวิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหา (Content analysis) ตามลักษณะของข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณภาพมาประกอบการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ตามลำดับ และนำเสนอข้อมูลแบบอรรถธิบายและพรรณนาความ วิเคราะห์ลักษณะปัญหาจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์ และจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษากระบวนการจัดการชุมชน

พบว่า ตำบลท่าบัวมี “ศูนย์เรียนรู้กสิกรรมธรรมชาติ” ซึ่งได้อธิบายผ่าน “ทฤษฎีบันได 9 ขั้น สู่ความพอเพียง มั่งคั่ง และยั่งยืน” จำนวน 9 ขั้น กล่าวคือ ขั้นที่ 1 “พอกิน” อันเป็นหัวใจสำคัญที่ศูนย์เรียนรู้ได้ส่งเสริมเกษตรกรทำเกษตรกรรมในรูปของผลผลิตที่ได้ “ปลอดสารเคมี” ขั้นที่ 2 “พอใช้” มีการนำเอาพลังงานจากแสดงอาทิตย์ (แผงโซล่าเซลล์) บูรณาการร่วมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ (เครื่องสูบน้ำ) มีการปลูกพืชหมุนเวียนอายุสั้น สำหรับบริโภคในครัวเรือน ขั้นที่ 3 “พออยู่” มีการสร้างที่อยู่อาศัยที่แข็งแรงและเหมาะกับวิถีชีวิต และภูมิสังคม ขั้นที่ 4 “พอร่มเย็น” มีการทำเกษตรกรรม (ข้าว และไม้สวนผลไม้) ทำให้เกิดความร่มเย็น ขั้นที่ 5 “ทำบุญ” ตำบลท่าบัว มีศูนย์รวมจิตใจ (วัดหลวง) และพื้นที่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (หลวงพ่อขาว) คือสถานที่ร้อยรัดจิตใจของคนในชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียว จะปรากฏออกมาในรูปของ “พลังจิตวิญญาณ” ขั้นที่ 6 “ให้ทาน” เป็นการเสริมพลังแห่งความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในรูปของ “การแบ่งปัน” ขั้นที่ 7 “เก็บรักษา” มีกลุ่มกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ และกลุ่มฌาปนกิจ ฯลฯ ได้ยึดหลักปรัชญาเศรษกิจพอเพียงเป็นฐานการกระทำในวิถีเกษตรกรรม ขั้นที่ 8 “ค้าขาย” ชุมชน (เกษตรกร) ทำเกษตรกรรม การปลูกข้าว และการทำสวนผลไม้ ปลอดภัย ฯลฯ (สารเคมีปลอดภัย) โดยมิได้ทำลายระบบนิเวศ ขั้นที่ 9 “การสร้างเครือข่าย” ศูนย์เรียนรู้ กสิกรรมธรรมชาติ ซึ่งปัจจุบัน ได้สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกันในระดับตำบล เดินตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง บนฐานคิดแนวคิด “ทุนทางสังคม” เกิดเป็นเครือข่ายเรียนรู้ บนวิสัยทัศน์ “ตำบลเกษตรดี สิ่งแวดล้อมดี สังคมและคุณภาพชีวิตดี มีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการท่องเที่ยวตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง”

ศูนย์เรียนรู้กสิกรรมธรรมชาติ (โคก หนอง นา โมเดล) ตำบลท่าบัวฯ มีการจัดฐานเรียนรู้ จำนวน 5 ฐานเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ ฐานที่ 1 คนเอาถ่าน แปลงกิ่งไม้เป็นถ่าน กล่าวคือ การทำสวนผลไม้ ปลูกพุทรา ปลูกมะนาว ปลูกฝรั่ง และปลูกส้มโอ เมื่อผ่านฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตเป็นที่เรียบร้อย จึงเป็นขั้นตอนของการตัดแต่งกิ่งในประเด็นนี้ ศูนย์เรียนรู้กสิกรรมธรรมชาติ จะมีฐานการเรียนรู้ “เผาถ่าน” อันเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งทุกครัวเรือนสามารถแปลงกิ่งไม้เป็นถ่าน ฐานที่ 2 คนรักษ์แม่ธรณี เลี้ยงดินให้ดินเลี้ยงพืช มีการส่งเสริมภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยนำเศษวัสดุส่วนเกินที่เกิดจากการทำเกษตรกรรม มาทำเป็น “ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ” (ปุ๋ยแห้ง) และหรือ ปุ๋ยหมักชีวภาพได้ ฐานที่ 3 คนรักษ์ป่า (ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง) และการปลูกไม้ 5 ระดับ บูรณาการร่วมกับการอนุรักษ์ดิน น้ำ และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ควบคู่กับการทำเกษตรกรรม ฐานที่ 4 คนรักษ์น้ำ (การจัดการและอนุรักษ์น้ำ) ส่งเสริมให้ชุมชน “ขุดคลองไส้ไก่” เพื่อสร้างชุ่มชื้นให้กับพื้นที่/ต้นไม้ ตลอดรวมถึงการสร้างฝายชะลอน้ำหรือฝายชะลอความชุ่มชื้น ฐานที่ 5 คนรักษ์แม่โพสพ (นาข้าวอินทรีย์) เน้น “การทำนาข้าวอินทรีย์” เป็นระบบการผลิตข้าวที่ไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตรทุกชนิด สู่วิถีชาวนาไทย

ในประเด็นวิถีผลิตของเกษตรในพื้นที่พบว่า เกษตรกรตำบลท่าบัวฯ มีพื้นที่ทำนา จำนวน 24,489 ไร่ และทำสวนผลไม้ จำนวน 1,591 ไร่ (ปลูกพุทรา ปลูกมะนาว ปลูกฝรั่ง และปลูกส้มโอ)

1.1 การทำนาถือได้ว่าเป็นอาชีพ อันเนื่องจาก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม และอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำธรรมชาติ คือ แม่น้ำพิจิตร และมีคลองชลประทานผ่านพื้นที่ ทำให้เกษตรสามารถทำนาข้าวปีละ 2 ครั้ง (นาปี นาปรัง) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) การใช้นวัตกรรม ด้วยการใช้เทคโนโลยี (รถไถนา) เริ่มตั้งแต่ การไถ การหว่าน (ดำนา) และการเก็บเกี่ยวผลผลิต และการฉีดพ่นสารเคมีทางการเกษตร (โดน) ตามห่วงของวงรอบการผลิต และเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดโรคและแมลงซึ่งเป็นศรัตรูข้าว การเครื่องปั๊มน้ำ (ร่วมกับน้ำมัน) เป็นกลไกร่วมกับสำหรับดึงน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ (แม่น้ำน่านสายเก่าและคลองชบประทาน) เข้าสู่แปลง

2) กระบวนการปลูก ผู้วิจัยของสรุปผลการทำนาของเกษตรกร จำนวนพื้นที่ 1 ไร่ เพื่อแสดงให้เห็นภาพรวมของค่าใช้จ่ายโดยประมาณ เริ่มจากค่าเมล็ดพันธุ์ข้าว 200 บาท ค่าปุ๋ย 800 บาท (1 ลูก) ค่ายาฆ่าหญ้า/ฆ่าแมลง กำจัดเชื้อรา บำรุงต้นและรวงข้าว รวมค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 1 ไร่ โดยประมาณเป็นตัวเงินเกือบ 5,000 บาท (ห้าพันบาทถ้วน) ส่วนในเรื่องของการดูแลแปลงนา เกษตรกรจะปฏิบัติตามลักษณะและหรือสภาพเหตุการณ์ (โรคพืชและการกำจัดวัชพืช) ที่เกิดขึ้น ณ ขณะนั้น และผลผลิตที่ได้ จำนวน 1 ไร่นั้น ถ้ามีการดูแลเป็นอย่างดี จะได้ข้าวประมาณ จำนวน 70-80 ถังต่อไร่ สิ่งสำคัญ คือ ในเรื่องของราคาพ่อค้าคนกลางก็จะเป็นคนกำหนดว่าจะซื้อเท่าไหร่

3) ในประเด็นนี้ผู้วิจัยขออธิบาย (วิเคราะห์) ผลการดำเนินกิจการบนแนวคิด 4 M’s (Man Money Materials Management) ดังนี้

คนหรือบุคลกร (Man) เป็นแรงงานที่เกิดจากสถาบันครับครัว และกลุ่มเครือญาติที่เกษตรกรรม กรณีหน้างานเกินกำลัง จะมีการว่าจ้างคนในพื้นที่เข้ามาทำงานในลักษณะหน้างาน เช่น การไถ การดำนา การใส่ปุ๋ย และการเก็บเกี่ยว จะมีการว่าจ้างผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

เงินหรืองบประมาณ (Money) มาจากแหล่งต้นทุนของสถาบันครอบครัว ในเรื่องของการบริหารการเงิน จะมีการจัดทำบัญชีครัวเรือน รายรับ-รายจ่าย เพื่อให้ง่ายต่อการจัดการ

วัตถุอุปกรณ์ (Material) เป็นนวัตกรรม Innovation (รถไถนา เครื่องสูบน้ำ โดน) การรักษาผลผลิต (ควบคุมโรคและวัชพืช) มีการใช้สารเคมีปลอดภัย

การบริหารจัดการ (Management) เป็นประสบการณ์ตรง และมีการแบ่งกระบวนการปลูกร่วมกับการใช้แรงงานจากสถาบันครับครัว และการว่าจ้าง

4) ผลผลิตก่อนส่งให้ผู้บริโภค ต้องเป็นไปตามมาตรฐาน (G A P) จากหน่วยงานกรมวิชาการเกษตร ซึ่งได้แก่ แหล่งน้ำซึ่งปราศจากการปนเปื่อนวัตถุอันตรายจุลินทรีย์ มีพื้นที่ปลูก ไม่มีวัตถุอันตรายจุลินทรีย์ตกค้างหรือปนเปื้อนในผลผลิต การใช้สารเคมีเป็นไปตามคำแนะนำจากกรมวิชาการเกษตร

สถานที่เก็บรักษาผลผลิตต้องสะอาด มีการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการใช้วัตถุสารเคมีทางการเกษตร ผลผลิตที่เก็บเกี่ยวไม่มีศัตรูพืชติดอยู่ กระบวนการผลิตเป็นไปตามแผนควบคุมการผลิต และการเก็บผลผลิตในระยะที่เหมาะสม ตามเกณฑ์ในแผนควบคุมการผลิต

1.2 ปัจจุบันตำบลท่าบัวฯ มีการทำสวน (ปลูกพุทรา มะนาว ฝรั่ง และส้มโอ) จำนวน 1,591 ไร่ ถือได้ว่าเป็นพืชเศรษฐกิจของพื้นที่ ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการอธิบายการทำสวนในภาพรวม กล่าวคือ ปลูกพุทราสายพันธุ์ “น้ำอ้อย” ปลูกมะนาวสายพันธุ์ “แป้นรำไพร” ปลูกฝรั่งสายพันธุ์ “หงเป่าสือ” และปลูกส้มโอสายพันธุ์ “ขาวน้ำผึ้ง ขาแตงกวา ทองดี และทับทิมสยาม” ในรูปแบบธุรกิจครัวเรือน

1) การใช้นวัตกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ (รถไถ เครื่องพ่นยา “โดรน”) และอุปกรณ์จากโรงงาน ได้แก่ มุ่งกางโรงเรือน สายยาง ข้อต่อติดกับสายยาง การใช้พลังงานธรรมชาติ “แสงแดด” ร่วมกับเครื่องปั๊มน้ำอัตโนมัติ และมีรูปแบบการขายด้วยการลงเว็บไซต์ Application หรือ Platform ในเรื่องของการตลาด

2) กระบวนการปลูก จะแบ่งออกเป็น 4 ช่วง ดังนี้

ช่วงแรก หลังจากมีการเก็บผลผลิตเป็นที่เรียบร้อย จะมีการตัดแต่งลำต้น การบำรุงลำต้นและกิ่งก้าน มีการใช้สารเคมี (ปุ๋ย) เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์

ช่วงที่สอง เมื่อลำต้นบริเวณกิ่งก้านเริ่มออกดอก จะใช้ปุ๋ยเคมี สูตร 8/24/24 เพื่อให้ดอกมีความสมบูรณ์

ช่วงที่สาม เริ่มเห็นผลผลิต มีการใช้สารเคมีพ่นยาตามอาการของศัตรูพืช (เพลี้ย เชื้อรา และหนอน) พร้อมกับการใส่ปุ๋ยเคมี เพื่อบำรุงผลผลิตให้เป็นไปตามความต้องการของตลาด

ช่วงสุดท้าย เป็นการเก็บผลผลิต เกษตรได้ควบคุมการใช้สารเคมี ให้เป็นไปตามมาตรฐานความปลอดภัย และมีการตรวจสอบมาตรฐาน (GPA) จากกรมวิชาการเกษตร ก่อนออกจำหน่ายสู่ผู้บริโภค

3) การดำเนินกิจการ 4 M's (Man Money Materials Management) ดังนี้

คนหรือบุคลกร (Man) เป็นแรงงานที่เกิดจากสถาบันครับครัว

เงินหรืองบประมาณ (Money) มาจากแหล่งต้นทุนของสถาบันครอบครัว มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน รายรับ-รายจ่าย เพื่อให้ง่ายต่อการจัดการ

วัตถุอุปกรณ์ (Material) เป็นนวัตกรรม Innovation (เทคโนโลยีสมัยใหม่)

การบริหารจัดการ (Management) ในประเด็น เริ่มตั้งแต่ขั้นการปลูก การรักษา การเก็บเกี่ยวผลผลิต ตรงตามมาตรฐาน (GAP)

2. พัฒนากระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร

กระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ตำบลท่าบัวฯ มีความสอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน อันนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรม บนฐานคิด List Model เป็นฐานการอธิบาย (วิเคราะห์) ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ 1) การเรียนรู้ 2) นวัตกรรม 3) การสร้างความยั่งยืน และ 4) การเปลี่ยนแปลงจากภายใน โดยมีรายละเอียดสรุปขั้นตอนพอสังเขปได้ ดังนี้

2.1 Learning ขั้นการเรียนรู้ พบว่า ชุมชนตำบลท่าบัวฯ กรณี ทำนา ทำไร่ (ปลูกพุทรา ปลูกมะนาว ปลูกฝรั่ง และปลูกส้มโอ) กระบวนการเสริมพลังชุมชน โดยการนำองค์ความรู้แบบดั้งเดิม (ภูมิปัญญา) จากบรรพชน (ปู่ย่า ตายาย) ซึ่งเคยประกอบอาชีเกษตรกรรมมาแล้ว นำมาต่อยอดกับองค์ความรู้ใหม่จากภายนอกชุมชน (เกษตรอำเภอ และวิทยาลัยชุมชน) ตลอดรวมถึงการพัฒนาการเรียนรู้จากสื่อต่างๆ นำไปสู่กระบวนการและวิธีการที่เหมาะสมกับบริบทเชิงพื้นที่

ในประเด็นนี้ "ศูนย์เรียนรู้กสิกกรรมธรรมชาติ" ในชุมชนตำบลท่าบัวฯ มีการจัดฐานเรียนรู้จำนวน 5 ฐานเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ ฐานที่ 1 คนเอาถ่าน: แปลงกิ่งไม้เป็นถ่าน ฐานที่ 2 คนรักษ์แม่ธรณี : เลี้ยงดินให้ดินเลี้ยงพืช ฐานที่ 3 คนรักษ์ป่า (ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง) และการปลูกไม้ 5 ระดับ บูรณาการร่วมกับการอนุรักษ์ดิน น้ำ และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ควบคู่กับการทำเกษตรกรรม ฐานที่ 4 คนรักษ์น้ำ (การจัดการและอนุรักษ์น้ำ) และฐานที่ 5 คนรักษ์แม่โพสพ (นาข้าวอินทรีย์) เน้น "การทำนาข้าวอินทรีย์" เป็นระบบการผลิตข้าวที่ไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตรทุกชนิด สู่วิถีชาวนาไทย บนแนวคิดทฤษฎีบันได 9 ขั้น อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการกำหนดเป้าหมายร่วมกันเชิงพื้นที่

อย่างไรก็ตาม กระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนที่ผู้วิจัยดำเนินการจัดการเชิงพื้นที่นั้น ได้ใช้แนวทาง Learning ในกระบวนการขั้นตอนที่ 1 และ 2 โดยในขั้นตอนที่ 1 เป็นการเรียนรู้บริบทเชิงพื้นที่ของชุมชนเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมด้านเกษตรกรรมที่เกิดขึ้น และค้นหาวิธีการที่จะแก้ไข ด้วยการเสริมความรู้ที่จำเป็นในแต่ละด้าน ด้วยศักยภาพของ 3 ขุมพลัง (พลังความร่วมมือ พลังความสามัคคี และพลังจิตวิญญาณ) การจัดการเชิงพื้นที่ตำบลท่าบัวฯ และในขั้นตอนที่ 2 เพื่อการนำมาใช้ประโยชน์ต่อการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ตำบลท่าบัวฯ ซึ่งขั้นต่อไปมีการหนุนเสริมการพัฒนาบนหลักพุทธธรรม และเป็นกำลังใจในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

2.2 Innovation ขั้นนวัตกรรมและการสร้างสรรค์ เป็นการส่งเสริมให้เกษตรกร ได้เข้ารับการอบรม (ความรู้) จากเกษตรอำเภอ และวิทยาลัยชุมชน เพิ่มเติมในเรื่องของการใช้สารเคมี (ปลอดภัย) และการเทคโนโลยีสมัยใหม่ร่วมกับภูมิปัญญาชุมชน ตลอดรวมถึงขั้นการรักษา/ซ่อมบำรุงในเบื้องต้น ได้สอดคล้องกับวิถีเกษตรกรรรม เป็นการนำความรู้และกระบวนการที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฝึกฝน มาลงมือปฏิบัติการให้เป็นรูปธรรม ผลจากการพัฒนาและกลายเป็นนวัตกรรม (รูปธรรม) สร้างสรรค์ จะเป็นการใช้ความคิดและจินตนาการที่เป็นกระบวนการทางปัญญา ดังนั้น พลังความร่วมมือ และพลังความสามัคคี จึงเป็นเสมือนว่ากระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชน สามารถนำไปสู่การปฏิบัติและผลงานเชิงนวัตกรรมที่นำไปใช้ได้จริง

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยดำเนินการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ตำบลท่าบัวฯ ด้วยการใช้แนวทาง Innovation ในกระบวนการพัฒนาขั้นตอนที่ 3 ซึ่งเป็นขั้นต่อมาจากการรับรู้ถึงบริบทเชิงพื้นที่ รู้ถึงปัญหาและหรือความต้องการและได้รับความรู้ที่จำเป็นมาแล้วเพื่อมาสู่ขั้นตอนที่ 3 ที่เป็นการลงมือปฏิบัติแก้ไขพัฒนา สร้างสรรค์ให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการ ดังนั้น แนวทางนี้จึงนำมาใช้อย่างชัดเจนในขั้นตอนที่ 3 ของกระบวนการยกระดับศักยการพัฒนา พื้นที่จังหวัดพิจิตร

2.3 Sustainable Action ขั้นความยั่งยืน เป็นการส่งเสริมให้เกษตรกร (ซึ่งได้รับความรู้ในเบื้องต้น) ได้เข้าใจถึงสถานการณ์ของโลกปัจจุบันว่า มีปัญหาความไม่ยั่งยืนทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมด้วยรูปแบบการพัฒนาวัตถุอย่างเดียว จึงต้องเรียนรู้ ตระหนัก รับผิดชอบ และสร้างกระบวนการที่นำไปสู่สำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และความเป็นธรรมในสังคม เพื่อให้สังคมและระบบนิเวศเกิดดุลยภาพ ดังนั้น การสร้างนวัตกรรมและพลังงานทดแทนจากธรรมชาติ เกษตรกรต้องคำนึงถึงโอกาสคนรุ่นอนาคตของพื้นที่ ทำอย่างไรคนรุ่นปัจจุบันได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ คนรุ่นอนาคตก็จำต้องได้ใช้เหมือนกับคนรุ่นปัจจุบัน ของการพัฒนาที่สมดุล งานวิจัยนี้จะดำเนินการเพื่อเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ตำบลท่าบัวฯ ได้ใช้แนวทาง Sustainable Action ในกระบวนการขั้นตอนที่ 3 เน้นการลงมือสร้างสรรค์การพัฒนาในบริบทพื้นที่ตำบลท่าบัวฯ และระบบนิเวศให้มีความยั่งยืน และยังใช้ในขั้นตอนที่ 4 ที่เป็นการประเมินผลงานในขั้นตอนที่ 3 ว่าเป็นไปตามเป้าหมาย ไม่ทำลายดุลยภาพของพื้นที่ และสิ่งแวดล้อมอันเป็น “นวัตกรรมใหม่” ที่สร้างขึ้นมา โดยคำนึงถึงความสอดคล้อง กับทรัพยากรพื้นที่ (วิถีวัฒนธรรม เช่น ภูมิปัญญาที่มีในพื้นที่)

2.4 Transformation ขั้นการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ เป็นการส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมโครงการ ได้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงจากภายในของพื้นที่ (บุคคลและชุมชน) ที่จะทำให้โลกเปลี่ยนไปในทิศทางที่เหมาะสม การที่พื้นที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์นั้น ต้องเป็นการนำไปสู่การเป็นชุมชนที่มีคุณภาพ ปัจจัยพื้นฐานนั้นมาจากความรับผิดชอบ ความยุติธรรม และการแบ่งปันของผู้คนในสังคม โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์แต่เพียงฝ่ายเดียว การสร้างสรรค์ต้องก่อให้เกิดความยั่งยืน และความสุขของคนในชุมชนเกิดจาก 3 ขุมพลัง (พลังความร่วมมือ พลังความสามัคคี และพลังจิตวิญญาณ) ส่งผลต่อความรัก ความผูกพัน ความเป็นพี่ เป็นน้อง เป็นเพื่อนบ้าน และเป็นกลุ่มเครือญาติขนาดใหญ่ ที่คอยหนุนเสริมซึ่งกันและกัน

3. ผลการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ ตำบลท่าบัวฯ

บริบทการจัดการตนเองของชุมชนตำบลท่าบัวมี “ศูนย์เรียนรู้กสิกรรมธรรมชาติ” พบว่า ปราชญ์ชุมชน (หมอดิน) ได้น้อมนำแนวคิดและทฤษฎีหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้อธิบายผ่าน “ทฤษฎีบันได 9 ขั้น สู่ความพอเพียง มั่งคั่ง และยั่งยืน” จำนวน 9 ขั้น กล่าวคือ ขั้นที่ 1 “พอกิน” ขั้นที่ 2 “พอใช้” ขั้นที่ 3 “พออยู่” ขั้นที่ 4 “พอร่มเย็น” ขั้นที่ 5 “ทำบุญ” ขั้นที่ 6 “ให้ทาน” ขั้นที่ 7 “เก็บรักษา” ขั้นที่ 8 “ค้าขาย” และขั้นที่ 9 “การสร้างเครือข่าย” ซึ่งปัจจุบัน “ศูนย์เรียนรู้กสิกรรมธรรมชาติ” มีฐานการเรียนรู้ จำนวน 5 ฐาน ได้แก่ ฐานที่ 1 คนเอาถ่าน: แปลงกิ่งไม้เป็นถ่าน ฐานที่ 2 คนรักษ์แม่ธรณี : เลี้ยงดินให้ดินเลี้ยงพืช ฐานที่ 3 คนรักษ์ป่า (ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง) ฐานที่ 4 คนรักษ์น้ำ (การจัดการและอนุรักษ์น้ำ) ฐานที่ 5 คนรักษ์แม่

โพสพ (นาข้าวอินทรีย์) สู่วิถีชาวนาไทย ซึ่งได้สร้างเครือข่ายในระดับตำบล (13 หมู่บ้าน) กล่าวคือ มีการปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง

ในประเด็น เกษตรกรในพื้นที่ประกอบอาชีพทำนา ทำสวน (ปลูกพุทรา ปลูกมะนาว ปลูกฝรั่ง และปลูกส้มโอ) ในภาพรวมเกษตรกรที่ประกอบอาชีพ “การทำนา” เนื่องจาก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม และอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำธรรมชาติ คือ แม่น้ำพิจิตร และมีคลองชลประทานผ่านพื้นที่ ทำให้เกษตรสามารถทำนาข้าวปีละ 2 ครั้ง (นาปี นาปรัง) มีการใช้นวัตกรรมซึ่งเป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ (รถไถนา) และในเรื่องของการบำรุงรักษาผลผลิตจะมีการใช้สารเคมีปลอดภัย เป็นไปตามคำแนะนำของกรมวิชาการเกษตร ผลผลิตที่ได้จากการทำนาเฉลี่ยพื้นที่ 1 ไร่ จะได้กำไรไม่เกิน 3,000 บาท ขึ้นอยู่กับกลไกการตลาด ที่ผู้ปลูกไม่สามารถกำหนดราคาเองได้

ผลการดำเนินกิจการบนแนวคิด 4 M’s (Man Money Materials Management) พบว่า M1 คือ Man คนหรือบุคลกร เกิดจากทุนทางสังคม ครอบครัวและกลุ่มเครือญาติ M2 คือ Money เงินหรืองบประมาณมาจากทุนทางสังคม มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน รายรับ-รายจ่าย M3 คือ Material วัตถุอุปกรณ์ เป็นนวัตกรรม (Innovation) และหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ร่วมกับการใช้สารเคมีปลอดภัย ตามมาตรฐาน (GAP) จากหน่วยงานกรมวิชาการเกษตร และ M4 คือ Management การบริหารจัดการ ร่วมกับทุนทางธรรมชาติ (แสงแดง แหล่งน้ำ และหน้าดิน)

ปัจจุบันตำบลท่าบัว มีการทำสวน (ปลูกพุทรา มะนาว ฝรั่ง และส้มโอ) ถือได้ว่าเป็นผลไม้เศรษฐกิจในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการอธิบายภาพรวม กล่าวคือ ปลูกพุทราสายพันธุ์ “น้ำอ้อย” ปลูกมะนาวสายพันธุ์ “แป้นรำไพร” ปลูกฝรั่งสายพันธุ์ “หงเป่าสือ” และปลูกส้มโอสายพันธุ์ “ขาวน้ำผึ้ง ขาวแตงกวา ทองดีและทับทิมสยาม” ในรูปแบบเศรษกิจครัวเรือน มีการใช้นวัตกรรมเป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ร่วมกันทุนทางธรรมชาติสูกระบวนการผลิต ซึ่งทุกขั้นตอนจะมีการให้สารเคมีปลอดภัยตามมาตรฐาน (จี เอ พี) จากกรมวิชาการเกษตร ก่อนออกจำหน่ายสู่ผู้บริโภค และ ผลการดำเนินกิจการ 4 M’s (Man Money Materials Management) มีความสอดคล้องกับกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกข้าว

ผลจากกระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ตำบลท่าบัว ภาพรวมการพึ่งตนเองของชุมชน (Self-reliance of Rural Communities) บนฐานกระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ ตามศักยภาพบนฐาน 3 ขุมพลัง คือ พลังความร่วมมือ พลังความสามัคคี และพลังจิตวิญญาณ ที่มีอยู่ในชุมชน อันประกอบไปด้วยศักยภาพของ “คนที่พัฒนา” (วัตถุ/จิตใจ) นำเอาทรัพยากรต่างๆ ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของ “ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางธรรมชาติ” เข้ามาบริหารจัดการตนเองตามสภาพและปัญหาที่เกิดขึ้นกับวิถีผลิตของเกษตรกร

3.1 ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนชนพึ่งตนเอง (TERMS) เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคมและวัฒนธรรม เป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ เป็นการทำหน้าที่ของ TERMS ในแต่ละตัว เพื่อผลประโยชน์เฉพาะตน และพร้อมทั้งทำประโยชน์แก่ตัวอื่นในลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์ ดังนี้

1) การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี (Technological Self – reliance) พบว่า ชุมชนมีชุดความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมพื้นฐานที่บรรพชนเคยประกอบอาชีพ (องค์ความรู้) อันเกิดจากการเรียนรู้และสถาบันการศึกษา (วิทยาลัยชุมชน) ในพื้นที่ได้มีการส่งเสริมและสนับสนุน ในรูปของทุนสังคม

2) การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ (Economic Self – reliance) พบว่า การรวมตัวกันของสมาชิกที่มาวิถีผลิตเดียวกัน (เกษตรกรรม) เป็นกลไกความสัมพันธ์เกิดเป็นเครือข่ายทางสังคม เข้ามาจัดจัดการระบบเศรษฐกิจในรูปของการใช้สารเคมีปลอดภัย เพื่อตอบโจทย์วิถีผลิตได้อย่างยั่งยืน

3) การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources Self-reliance) พบว่า ส่วนใหญ่เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพและคุณธรรมส่งผลต่อ “คุณค่า” ส่งผลต่อมีจิตวิญญาณที่ดีงาม ในการเข้าใช้ประโยชน์ต่อทรัพยากรธรรมชาติ (อ่อนน้อม และรู้คุณ)

4) การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (Psychological Self–reliance) พบว่า สภาพจิตใจที่ดีงามของกลุ่มบุคคลที่นับถือพุทธศาสนา และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ (หลวงพ่อขาว) ตลอดรวมถึงการเคารพผู้สูงวัย (ปราชญ์ชุมชน) อันเกิดจากพลังจิตวิญญาณ กล่าวคือ จิตใจเบิกบานจากความศรัทธาและความเมตตา เกิดความสงบ สติ สมาธิ และปัญญา ส่งผลความรัก ความผูกพัน การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน นำไปสู่ความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม

5) การพึ่งตนเองทางสังคมและวัฒนธรรม (Socio–cultural Self–reliance) พบว่า โครงสร้างทางสังคม มีความสัมพันธ์แนวราบหรือแนวนอนในรูปของพลังความร่วมมือและพลังความสามัคคีของคนในชุมชน ตลอดรวมถึงผู้นำชุมชนมีความเสียสละ ส่งผลต่อ “กระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชน” หรืออาจกล่าวได้ว่า “ความเป็นหนึ่งเดียว” จะช่วยให้ชุมชนสามารถดำเนินการต่างๆ ภายในให้บรรลุเป้าหมายอย่างมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน

6) BAN หมายถึง การสังเคราะห์ แนวทางการเสริมสร้างพลังชุมชน การจัดกิจกรรมสำหรับสำหรับการรวมตัวกันทางสังคมบนศูนย์รวมทางด้านจิตใจ บนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ กับแนวคิดการพึ่งตนเองของชุมชน บนพลังความร่วมมือและพลังความสามัคคี 3 อย่างควบคู่ คือ การสร้างความสมดุล (Balance) ในมิติต่าง ๆ ระหว่างการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยการสืบสาน รักษา และต่อยอดในแต่ละตัวของ TERMS การสร้างความสามารถ (Ability) ในการพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง พร้อมทั้งการกระจายโอกาสเพื่อลดความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มคน ตลอดรวมถึงการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรมต่าง ๆ ได้อย่างยั่งยืน อันเป็นกระบวนการทำหน้าที่ของตนเองในแต่ละตัวของ TERMS การจัดเครือข่าย (Networking) เชื่อมโยงภายในชุมชน คือ กระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชน โดยมีเป้าหมายการเอาศูนย์รวมจิตใจในพื้นที่มาถักทอ มาร้อยรัด สายสัมพันธ์ในแต่ละตัวของ TERMS ที่สามารถพัฒนาเครือข่าย สร้างความสมดุล เพิ่มขีดความสามารถสำหรับการจัดการชุมชน (Community Management) ให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลได้อย่างยั่งยืน

3.2 กระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชน โดยการให้กลุ่มบุคคลในตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล เข้ามาทำงานร่วมกันจัดการความมั่นคงเชิงพื้นที่ ด้วยการกระบวนการเสริมสร้างพันธะสัญญาอันดีงามบนฐาน 3 ขุมพลัง คือ พลังความร่วมมือ พลังความสามัคคี และพลังจิตวิญญาณ

1) พลังความร่วมมือ ภายในชุมชนมีกิจกรรมที่เชื่อมโยงเกี่ยวกับผลผลิตทางการเกษตรที่เกิดขึ้นภายใน ซึ่งต้องเน้นในเรื่องของความปลอดภัยในประเด็นการใช้ “สารเคมี” เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพก่อนที่จะขายและหรือส่งมอบให้กับผู้ลูกค้า (ผู้บริโภค) ตลอดรวมถึงกระบวนการผลิตที่เกิดขึ้น จะได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก (ภาครัฐ) เข้ามาช่วยเหลือ สนับสนุน กระบวนการผลิตให้สามารถตอบโจทย์การพัฒนาที่ยั่งยืน

2) พลังความสามัคคี พบว่า ทุนทางสังคมของกลุ่มคนในพื้นที่เข้ามาจัดความสัมพันธ์ในรูปของกลุ่มเครือญาติขนาดใหญ่ อันส่งผลต่อความไว้เนื้อเชื่อใจกัน ในรูปของความรัก ความผูกพัน และการเกื้อกูลกันซึ่งกันและกัน ตลอดรวมถึงเมื่อชุมชนอยู่ในสภาวะวิกฤต ก็จะสามารถดำเนินกิจกรรมซึ่งเกิดภายสามารถนำสู่การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในด้วยตนเอง และสามารถฟื้นตัวกลับคืนสู่การดำเนินชีวิตตามปกติ

3) พลังจิตวิญญาณ ด้วยความศรัทธาอันเกิดจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ อันได้แก่ หลวงพ่อขาวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่คู่ตำบลท่าบัวฯ มีความเก่าแก่ (พ.ศ.2500) อันเป็นที่เคารพ กราบไหว้ ของคนในชุมชน อันส่งผลต่อสายใยของความสัมพันธ์ภายในชุมชน อันเป็นสัทธาบารมีและจาคบารมี ส่งผลต่อจิตใจอ่อนโยน ตั้งมั่น มีจิต

แห่งการให้ (จาคะ) ทำให้รู้สึกปล่อยวางจากความยึดมั่น ถือมั่นในวัตถุ ทำให้จิตสงบ เบิกบาน นั้นคือ อานิสงส์แห่งทาน ดังในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย กล่าวว่า “ผู้ให้ทาน ย่อมเป็นที่รัก เป็นผู้มีกัลยาณมิตร เป็นผู้มีบุญหนุน” หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ พลังแห่งกุศลธรรม อันเป็นเหตุแห่งความสุข ความสำเร็จ และความมั่นคงทางใจ ตามหลักโยนิโสมนสิการ การพิจารณาว่า “การให้” นี้ไม่สูญเปล่า แต่ยังส่งผลสืบต่อไป เป็นแรงกระตุ้นให้ทำความดีอย่างต่อเนื่องทั้งวัน สามารถขับเคลื่อน (พัฒนา) การจัดการเชิงพื้นที่ อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตรได้อย่างสมดุล

อภิปรายผลการวิจัย

1. กระบวนการจัดการชุมชนของตำบลท่าบัวฯ พื้นที่ “ศูนย์เรียนรู้ กสิกรรมธรรมชาติ” มีการจัดการบนความสัมพันธ์ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีบันได 9 ขั้น สู่ความพอเพียง และการจัดฐานเรียนรู้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของการเรียนรู้ของชุมชน มีการจัดการเรียนรู้ 5 ฐาน ในพื้นที่โครงการเพื่อให้เป็นพื้นที่ต้นแบบของการเรียนรู้ ให้กับชุมชน อันเป็นเครือข่ายการจัดการเชิงพื้นที่ตามแนวทางทำเกษตรอินทรีย์ (โคก : พื้นที่สูง มีการปลูก “ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” รวมถึงที่อยู่อาศัย หนอง : หนองน้ำหรือแหล่งน้ำธรรมชาติ (แม่น้ำพิจิตร) บนแนวคิดภูมิปัญญาชาวบ้าน และนา พื้นที่ปลูกข้าวปลอดภัย) ให้มีเหมาะสมและสมดุลกับ “ภูมิสังคม”

ลักษณะทางสังคม ส่วนใหญ่อยู่กันแบบเป็นกลุ่ม อยู่แบบญาติพี่น้อง มีประเพณีงานสาธารณะประโยชน์จะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี อาชีพหลักของคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีแผนงานและกิจกรรม คือ งานบุญกลางบ้าน (เมษายน) อันเกิดจากพลังจิตวิญญาณ เพื่อหนุนเสริมพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ กลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มสัจจออกทรับ กลุ่มกองทุนชุมชนและเมือง ฯลฯ ตลอดรวมถึงการพัฒนาระบบการเกษตรแบบธรรมชาติลดการใช้ โดยน้อมนำตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับ ง่ายงาม ประจวบวัน (2555) กล่าวว่า การเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอันเกิดจากระบบต่าง ๆ ของโลก ดังนั้น ผู้นำต้องคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรอื่นๆ ไปในทิศทางที่สอดรับกับการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ผลการปฏิบัติงานเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดการจัดการ (Management) อันเป็นศาสตร์และศิลป์ พร้อมทั้งประยุกต์ความรู้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับภูมินิเวศของแต่ละพื้นที่ จัดเป็นระบบการผลิตที่เหมาะสม (Appropriate production system) กับสภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่นาและพืชสวนผลไม้ ในลักษณะของการทำเกษตรผสมผสาน (Integrated farming) เกษตรอินทรีย์ (Organic farming) เกษตรธรรมชาติ (Natural farming) เกษตรทฤษฎีใหม่ (New theory agriculture) และวนเกษตร (Agro forestry)

ในประเด็นการส่งเสริมการทำเกษตรกรรมแบบอินทรีย์ พร้อมทั้งส่งเสริมการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ 1) โคก หมายถึง พื้นที่สูง ซึ่งมาจากการนำดินที่ขุดมาจากการทำหนองน้ำนำมาถมทำเป็นโคก เพื่อปลูก “ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” ตามแนวทางพระราชดำริ ได้แก่ ปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์รวมทั้งเพื่อการสร้างที่อยู่อาศัย ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ 2) หนอง หมายถึง หนองน้ำหรือแหล่งน้ำ การขุดหนองเพื่อรองรับน้ำไว้ใช้ช่วงหน้าแล้งหรือในช่วงที่เกิดน้ำท่วมรวมไปถึงการขุด “คลองไส้ไก่” หรือคลองระบายน้ำที่คดเคี้ยวโดยรอบของพื้นที่ เพื่อให้น้ำไหลไปทั่วทั้งพื้นที่ ซึ่งมีประโยชน์ทั้งในเรื่องของการกักเก็บน้ำไว้ใช้การระบายน้ำในช่วงน้ำหลาก และ 3) นา หมายถึง พื้นที่นาสำหรับปลูกข้าวอินทรีย์ ซึ่งเริ่มจากการฟื้นฟูดินนา โดยการทำเกษตรกรรมอินทรีย์ ทำให้เกิดจุลินทรีย์กลับคืนสู่การบริหารจัดการปริมาณน้ำในนาเพื่อจัดการหญ้า ทำให้นาปลอดสารเคมีได้ รวมทั้งการยกคันนาให้สูงและกว้าง เพื่อใช้สำหรับ

รับน้ำ และกว้างพอที่จะสามารถปลูกพืชตามคันนาได้ สอดคล้องกับการศึกษาของ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2565) อธิบายว่า โคก หนอง นา โมเดล มิได้เป็นเพียงรูปแบบการผลิตทางการเกษตร แต่ยังเป็นกระบวนการเรียนรู้และปรับตัวของชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหาร เพิ่มรายได้ และพัฒนาคุณภาพชีวิตบนฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปสู่การจัดการเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน

วิถีผลิตของเกษตรในพื้นที่พบว่า เกษตรกรตำบลท่าบัวฯ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม และอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำธรรมชาติ คือ แม่น้ำพิจิตร และมีคลองชลประทานผ่านพื้นที่ ทำให้เกษตรสามารถทำนาข้าวปีละ 2 ครั้ง (นาปี นาปรัง) ตลอดรวมถึงการทำสวนผลไม้ ในรูปแบบของการใช้นวัตกรรม ซึ่งได้แก่ เทคโนโลยีสมัยใหม่ร่วมกับการใช้สารเคมี (ปลอดภัย) และมีการตรวจสอบมาตรฐาน (GAP) จากกรมวิชาการเกษตร บนแนวทางการดำเนินกิจการ 4 M's (Man Money Materials Management) สอดคล้องกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวเกี่ยวกับ "ฆราวาสธรรม 4" ในประเด็น "สัจจะ" คือ ความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกันทั้งตนเอง (ผู้ผลิต) และผู้อื่น (ผู้บริโภค) ด้วยความจริงใจ (การใช้สารเคมีปลอดภัย) เป็นสิ่งสำคัญ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ซึ่งจะต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน (มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม) เมื่อมีความซื่อสัตย์และยึดมั่นในกฎกติกาการอยู่ร่วมกัน ก็จะสามารถสร้างสรรค์ (ผลผลิต) สิ่งที่ดีงาม (การใช้สารเคมีปลอดภัย) สู่สังคมได้อย่างยั่งยืน และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559) และสอดคล้องกับการศึกษาของ จิราภรณ์ คชเสนี (2555) กล่าวในประเด็น สิ่งแวดล้อม ไว้ว่า "ธรรมชาติ" ว่ามีความจำเป็นสูงสุดไม่เฉพาะแค่การผลิตเท่านั้น แต่ยังเป็นการจัดการต่อระบบเศรษฐกิจด้วยความร่วมมือกับธรรมชาติ (แทนการเอาชนะ/ควบคุม) ด้วยกระบวนการวางแผนพัฒนาและการบริหารจัดการทรัพย์สินส่วนรวมของสังคม จำต้องเอาต้นทุนทั้งทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจเข้าไว้ด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์มิใช่แค่การรักษาระดับปริมาณทรัพยากรเอาไว้เพียงเท่านั้น แต่รวมไปถึงการรักษากระบวนการทางนิเวศวิทยา ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรและต้นทุน ตลอดร่วมถึงการเพิ่มประสิทธิภาพการพัฒนาด้วยการใช้เทคโนโลยีที่สะอาด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง "มนุษย์" เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาบนฐานคิดที่ว่า "ทำลายธรรมชาติ คือ ทำร้ายมนุษยชาติ" และสอดคล้องกับการศึกษาของ วิทยากร เชียงกูล (2556) กล่าวว่า การที่มนุษย์จัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพที่แท้จริงต้องอาศัย "การตัดสินใจร่วมกันทางสังคม (Social Decision) ที่คำนึงถึงข้อจำกัดของระบบนิเวศ ขณะที่การกระจายอย่างเป็นธรรมจะเป็นไปได้ต้องอาศัยการตัดสินใจร่วมกันทางสังคมถึงความยุติธรรมในการกระจายทรัพย์สิน ซึ่งเป็นที่มาของรายได้และปัจจัยอื่นๆ การพัฒนาเศรษฐกิจที่เหมาะสมจะต้องคำนึงถึงคนรุ่นอนาคต และชนิดพันธุ์สิ่งมีชีวิตที่อยู่ร่วมกันกับมนุษย์แบบต่างต้องพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน นั่นคือ เพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม มิใช่เพื่อประโยชน์ของปัจเจกชน ตามเกณฑ์การแข่งขันในระบบตลาด

2. ผลการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ตำบลท่าบัวฯ มีความสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นทฤษฎีมาใช้เป็นหลัก และทฤษฎีการเรียนรู้ Situation-Based Learning ภาษาพุทธ เรียกว่า "กรรมฐาน" ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพ ล อดุลยเดช เรียกว่า ทำตามฐานะ และทำตามกำลัง ต้องเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา สอดคล้องกับ ทิศนา แขมมณี (2545) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการลงมือกระทำ (Active Process) ที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคล อันมีขอบเขตที่ครอบคลุมความหมาย 2 ประการ คือ ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) เป็นการดำเนินงานอย่างเป็นระบบเป็นขั้นตอน ที่ช่วยให้บุคคลและชุมชนเกิดการเรียนรู้ และการเรียนรู้ในความหมายของผลการเรียนรู้ (Learning Outcome) ความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำสู่การปฏิบัติ หรือกล่าว

ให้ข้อคิดเห็น **[U1]:** ไม่ได้แก้ไข – ตามเหมาะสม

อีกนัยหนึ่ง คือ การเรียนรู้มีลักษณะเป็นทั้งผลลัพธ์อันเป็นเป้าหมายปลายทาง (Ends) และวิธีการนำไปสู่เป้าหมาย (Means) ซึ่งลักษณะทั้งสองเป็นองค์ประกอบที่สัมพันธ์กันและส่งผลกระทบต่อกัน

ในประเด็นกระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชน เข้ามาทำงานร่วมกันจัดการความมั่นคงเชิงพื้นที่ ด้วยการกระบวนการเสริมสร้างพันธะสัญญาอันดีงามบนฐาน 3 ขุมพลัง คือ พลังความร่วมมือ พลังความสามัคคี และพลังจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ สอดคล้องกับการศึกษาของ สุขเกษม ขุนทอง (2561) กล่าวว่า “จริยธรรม” มีรากศัพท์มาจากคำว่า “จริย” และ คำว่า “ธรรม” และพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2546 (2556) ได้ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติ ศีลธรรม และกฎศีลธรรม ตลอดรวมถึงพฤติกรรมที่มนุษย์ได้แสดงออกมาในทางกาย และทางวาจา เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความดีงาม ความเหมาะสม และมีคุณค่าต่อตนเอง อันเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตน สอดคล้องกับหลักคำสอนทางศาสนา และมีลักษณะเป็นการงดเว้นจากการกระทำสิ่งที่ไม่ดี มีผลทางด้านลบ และการกระทำในสิ่งที่ดี มีผลทางด้านบวก เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข ความสงบ ความร่มเย็น ความเจริญรุ่งเรือง อันเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ของตนเองและชุมชน

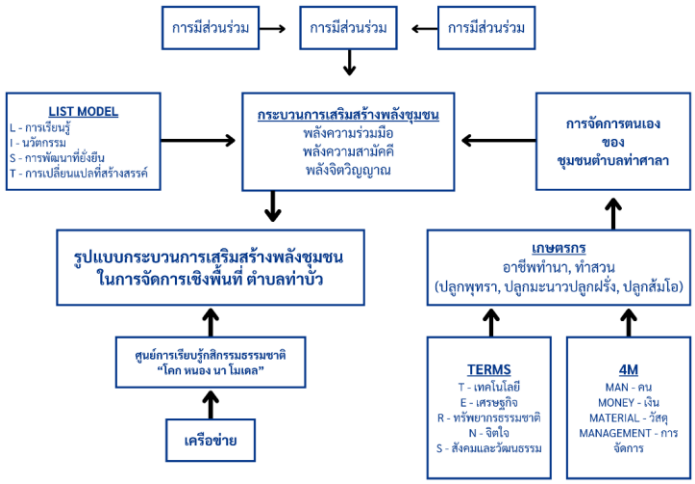
3. นำเสนอกระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ สามารถสะท้อนผ่านการเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจในรูปแบบเกษตรกรรมสร้างสรรค์ โดยเฉพาะการผลิตที่ปลอดภัยจากสารเคมีและการนำมาตรฐาน GAP (Good Agricultural Practice) มาใช้ ซึ่งไม่เพียงแต่สร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริโภคด้านความปลอดภัยอาหาร แต่ยังช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสร้างกระบวนการคิดใหม่ให้กับชุมชนเกษตรกรไม่ได้มองเพียงการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพ แต่ตระหนักถึงคุณภาพชีวิต สุขภาพ และความยั่งยืนในระยะยาว การให้ความสำคัญกับผู้บริโภคที่ใส่ใจผลิตผลปลอดภัยจึงเป็นแรงผลักดันสำคัญให้ชุมชนปรับตัวสู่การผลิตแบบสร้างสรรค์

ผลลัพธ์จากการเปลี่ยนแปลงนี้ยังส่งเสริมให้เกิด “การท่องเที่ยวเชิงเกษตร” (Agro-tourism) อันเป็นการเชื่อมโยงระหว่างกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมกับการสร้างประสบการณ์เรียนรู้แก่ผู้มาเยือน นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร วิถีชีวิตของเกษตรกร และเข้าร่วมกิจกรรมในแปลงเกษตรที่ปลอดสารเคมี ซึ่งก่อให้เกิดทั้งรายได้เสริมแก่ชุมชนและการสร้างคุณค่าร่วมทางสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ละอองศรี ศิริเกษร (2564) ที่ศึกษาการพัฒนาเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยพบว่าการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อผลิตผักปลอดภัยตามมาตรฐาน GAP ไม่เพียงช่วยยกระดับคุณภาพสินค้าและสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภค แต่ยังนำไปสู่การสร้างระบบการจัดการชุมชนที่เข้มแข็ง วางแผนการผลิตตามความต้องการของตลาด และเปิดโอกาสใหม่ในเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งสามารถต่อยอดไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สร้างรายได้และความยั่งยืนแก่ชุมชนในระยะยาว

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

แสดงองค์ความรู้ซึ่งเกิดจากกระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชน ในการจัดการเชิงพื้นที่ พบว่า ศูนย์เรียนรู้กสิกรรมธรรมชาติซึ่งมีปราชญ์ชุมชน (หมอดิน) ได้น้อมนำแนวคิดและทฤษฎีหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้อธิบายผ่าน “ทฤษฎีบันได 9 ขั้น สู่ความพอเพียง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ภายใต้การเรียนรู้ จำนวน 5 ฐาน ได้แก่ ฐานที่ 1 คนเอาถ่าน: แปลงกิ่งไม้เป็นถ่าน ฐานที่ 2 คนรักษ์แม่ธรณี : เลี้ยงดินให้ดินเลี้ยงพืช ฐานที่ 3 คนรักษ์ป่า (ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง) ฐานที่ 4 คนรักษ์น้ำ (การจัดการและอนุรักษ์น้ำ) และฐานที่ 5 คนรักษ์แมโพสพ (นาข้าวอินทรีย์) สู่วิถีชาวนาไทย ซึ่งปัจจุบันได้เกิดเป็นเครือข่ายในระดับตำบลท่าบัวฯ (13 หมู่บ้าน) กล่าวคือ มีการปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง

ผลรูปแบบกระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ตำบลท่าบัว ภาพรวมการพึ่งตนเองของชุมชน (Self-reliance of Rural Communities) บนฐานกระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่ ตามศักยภาพบนฐาน 3 ขุมพลัง คือ พลังความร่วมมือ พลังความสามัคคี และพลังจิตวิญญาณ ที่มีอยู่ในชุมชน อันประกอบไปด้วยศักยภาพของ “คนที่พัฒนา” (วัตถุ/จิตใจ) นำเอาทรัพยากรต่างๆ ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของ “ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางธรรมชาติ” เข้ามาบริหารจัดการตนเองตามสภาพและปัญหาที่เกิดขึ้นกับวิถีผลิตของเกษตรกร

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้การวิจัย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ตำบลท่าบัว มีพื้นที่ทำเกษตรกรรมด้านการทำนา และทำสวน บนฐาน 3 ขุมพลัง ซึ่งได้แก่ พลังความร่วมมือ พลังความสามัคคี และพลังจิตวิญญาณ มาเป็นองค์ประกอบด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่ ในประเด็นนี้ ภาครัฐ ควรกำหนดนโยบาย ด้านการต่อยอดให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น ควบคู่ไปกับการสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านสุขภาพ ในรูปแบบของการทำเกษตรปลอดภัย

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

พัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ (ภูมิปัญญา) ขายผลิตภัณฑ์เกษตรพื้นบ้าน (แปรรูป) อันเกิดจากสวนผลไม้ ตลอดรวมถึงกิจกรรม (Activities) ซึ่งเกี่ยวข้องการใช้สารเคมีปลอดภัยเกี่ยวกับสุขภาพ อันเป็นวิถีชีวิตและภูมิปัญญาด้านการเกษตรกรรม

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านสุขภาพ จะทำให้ชุมชมมีรายได้เพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการขายผลผลิตทางการเกษตร ในประเด็นนี้ผู้วิจัยมองว่า การทำวิจัยครั้งต่อไป คือ

3.1 ควรทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบสร้างสรรค์ (ปลอดภัย) บนพื้นที่อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร

3.2 การพัฒนาตัวแบบเกณฑ์ส่งเสริม ศูนย์เรียนรู้ “กสิกรรมธรรมชาติ” ต้นแบบของการพัฒนาเชิงพื้นที่ ด้านการทำเกษตรกรรมปลอดสารเคมีแบบมีส่วนร่วมในระดับพื้นที่ อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร

บรรณานุกรม

ง่ายงาม ประจวบวัน. (2555). *การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนชุมชนบ้านหลักเมตร ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม*. นครปฐม: ม.ป.พ.

จามะรี เชียงทอง. (2549). *สังคมวิทยาการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์

จิรากรณ์ คชเสนี. (2555). *มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทิศนา แขมมณี. (2545). *ศาสตร์การสอน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

พระมหาจรูญ กิตฺติปณฺโญ และจรัส ลีกา. (2554). การเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในยุคไทยแลนด์ 4.0 กรณีศึกษาชุมชนเข้มแข็งองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกุงธนสาร อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น*. 8(1), 189–201.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2565). แนวคิดโคก หนอง นา โมเดล: การขับเคลื่อนสังคมสู่การพึ่งตนเองและความยั่งยืน. *Journal of Arts Management*, 6(1), 419–434.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). *มนุษย์กับสังคม = Man and Society*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มิ่งขวัญ คงเจริญ และ อาชัญญา รัตนอุบล. (2554). การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้. *Journal of Multidisciplinary in Social Sciences*, 7(2), 19–36.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ่าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.

ละอองศรี ศิริเกษร. (2564). การพัฒนาเกษตรกรรายย่อยกลุ่มปลูกผักปลอดภัยในอำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอบางบาล และอำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 33*(4), 234–250.

วิทยากร เชียงกูล. (2556). *เศรษฐศาสตร์แนวใหม่ เพื่อชีวิตและระบบนิเวศที่สันติสุข*. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพธุรกิจ.

สำนักงานคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. (2561). ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561–2580 (ฉบับประกาศราชกิจจานุเบกษา). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 135 ตอนพิเศษ 282 ง (13 ตุลาคม 2561), หน้า 1–98.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2566). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566–2570*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.

สุขเกษม ขุนทอง. (2561). *จริยธรรมกับชีวิต*. กำแพงเพชร: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.